

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی
گروه علوم تربیتی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی آموزشی

بررسی مقایسه‌ای میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک "در توسعه پایدار" آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه

استاد راهنما

دکتر مصطفی شریف

استاد مشاور

محمد رضا نیستانی

پژوهشگر

سلیمان دارابی

شهریورماه ۱۳۹۱

چکیده

عصری که دانایی، محور توسعه شناخته شده و آموزش و پرورش موتور و محرک توسعه همه جانبه و پایدار است، مسئولیت خطیر تربیت نیروهای طراز توسعه، مأموریت سترگی است که این دستگاه باید همت خود را مصروف تحقق آن بنماید. یکی از ابزارهای اساسی آموزش و پرورش برای پیشبرد و توسعه همه جانبه خود، برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد. با عنایت به اهمیت موضوع، هدف اصلی این پژوهش بررسی مقایسه‌ای میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در "توسعه پایدار"، در شش مولفه تفکر استراتژیک، نظام اطلاعات آموزشی، بازاریابی، بازسازی ساختارها، بازآفرینی و قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها (SWOT) از دیدگاه مدیران، معاونین و کارشناسان ستادی آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه بوده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و برای اجرای آن از روش توصیفی - پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را ۱۱۱۱ نفر تشکیل دادند که از این تعداد، ۷۴۲ نفر از شهر اصفهان و ۳۶۹ نفر مربوط به شهر کرمانشاه بوده است. حجم نمونه آماری پژوهش با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران ۲۸۵ نفر برآورد گردید، که از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم نمونه انتخاب شده‌اند. به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه سازمان یافته و پرسش-نامه محقق ساخته استفاده شده که روایی آن‌ها از طریق نظرات استادان راهنما و مشاور و کارشناسان و متخصصان صاحب‌نظر در این زمینه و پایایی پرسشنامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و در وضعیت موجود (۰/۹۴) و در وضعیت مطلوب (۰/۹۱) درصد برآورد گردیده است. تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه با روش مقوله‌بندی صورت گرفته و داده‌های پرسشنامه در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام پذیرفته است. در بخش آمار توصیفی مشخصه‌های آماری مانند فراوانی، درصد میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی آزمون‌های t تک متغیره، t زوجی، آزمون تحلیل واریانس چندراهه استفاده شد. همچنین از نرم‌افزار ایموس در مدل معادلات ساختاری استفاده گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد که از دید مدیران، معاونین و کارشناسان ستادی آموزش و پرورش میزان کاربست مؤلفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک (تفکر استراتژیک، نظام اطلاعات آموزشی، بازاریابی، بازسازی ساختارها، بازآفرینی و قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها (SWOT) در وضعیت موجود پایین تر از حد متوسط است، ولی در وضعیت مطلوب بالاتر از حد متوسط می‌باشد. نتایج مصاحبه نیز در همین راستا همسو بوده است.

کلید واژه‌ها: توسعه پایدار، برنامه‌ریزی استراتژیک، تفکر استراتژیک، نظام اطلاعات آموزشی، بازاریابی، بازسازی ساختارها، بازآفرینی و قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها (SWOT)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱.....	مقدمه
۲.....	۱-۱ شرح و بیان مساله پژوهشی
۶.....	۲-۱ اهمیت و ارزش تحقیق
۸.....	۳-۱ هدف‌های تحقیق
۸.....	۴-۱ سوالهای تحقیق
۹.....	۵-۱ تعاریف واژه‌ها و اصطلاح‌ها
۹.....	۱-۵-۱ تعاریف نظری
۱۱.....	۲-۵-۱ تعاریف عملیاتی
	فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۳.....	مقدمه
۱۴.....	۱-۲ توسعه پایدار
۱۶.....	۱-۱-۲ تعریف پایداری
۱۷.....	۲-۱-۲ توسعه پایدار
۱۸.....	۲-۱-۲ اصول توسعه پایدار
۲۳.....	۲-۲ آموزش و پرورش
۲۵.....	۳-۲ برنامه ریزی استراتژیک
۲۵.....	۱-۳-۲ استراتژی
۲۹.....	۲-۳-۲ برنامه ریزی استراتژیک
۳۶.....	۴-۲ مولفه‌های پژوهش
۳۶.....	۱-۴-۲ تفکر استراتژیک
۴۱.....	۲-۴-۲ نظام اطلاعات آموزشی
۴۳.....	۱-۲-۴-۲ ضرورت سیستم یا نظام اطلاعات
۴۶.....	۲-۲-۴-۲ خصوصیات مشترک سیستم‌های اطلاعاتی

عنوان	صفحه
۳-۴-۲ بازاندیشی	۴۷
۴-۴-۲ بازسازی ساختارها	۵۰
۵-۴-۲ بازآفرینی	۵۲
۱-۵-۴-۲ اجرا	۵۲
۲-۵-۴-۲ نظارت	۵۲
۳-۵-۴-۲ ارزیابی	۵۳
۴-۵-۴-۲ بازخورد	۵۳
۶-۴-۲ قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها (SWOT)	۵۳
۱-۶-۴-۲ استراتژی SO	۵۵
۲-۶-۴-۲ استراتژی WO	۵۵
۳-۶-۴-۲ استراتژی ST	۵۵
۴-۶-۳-۲ استراتژی WT	۵۶
۵-۲ پژوهش‌های انجام شده	۶۰
۱-۵-۲ پژوهش‌های داخلی	۶۰
۲-۵-۲ پژوهش‌های خارجی	۶۲
۶-۲ خلاصه فصل	۶۴
فصل سوم: روش‌های تحقیق	
مقدمه	۶۶
۱-۳ روش پژوهش	۶۷
۲-۳ جامعه آماری	۶۷
۳-۳ نمونه و برآورد حجم نمونه	۶۸
۴-۳ روش نمونه‌گیری	۶۹
۵-۳ ابزار اندازه‌گیری	۶۹
۱-۵-۳ مصاحبه	۶۹
۲-۵-۳ پرسشنامه	۷۰

عنوان	صفحه
۶-۳ تعیین روایی و پایایی ابزار اندازه گیری	۷۱
۱-۶-۳ پایایی پرسشنامه	۷۱
۲-۶-۳ روایی پرسشنامه و مصاحبه	۷۱
۷-۳ شیوه جمع آوری داده ها	۷۲
۸-۳ روش های تجزیه و تحلیل آماری	۷۳

فصل چهارم

مقدمه	۷۴
۱-۴ تشریح یافته های توصیفی مورد مطالعه	۷۵
۲-۴ داده های توصیفی سوالات پرسشنامه	۷۵
۳-۴ یافته های استنباطی تحقیق	۹۳
۱-۳-۴ یافته های استنباطی حاصل از پرسشنامه	۹۳
۲-۳-۴ تجزیه و تحلیل پاسخ های مصاحبه شوندگان	۱۰۸

فصل پنجم

مقدمه	۱۱۵
۱-۵ خلاصه پژوهش	۱۱۵
۲-۵ تحلیل یافته های پژوهش	۱۱۶
۳-۵ پیشنهادهای کاربردی	۱۲۱
۴-۴ محدودیت های تحقیق	۱۲۳
۵-۵ پیشنهادهایی برای تحقیقات بعدی	۱۲۴
منابع و مآخذ	۱۲۸

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل (۱-۲) مولفه‌های توسعه پایدار	۲۱
شکل (۲-۲) مولفه‌های توسعه پایدار نظریه حرکت از «وضعیت موجود به وضعیت مناسب و در جهت نزدیک شدن به وضعیت مطلوب»، مفهوم استراتژی	۲۶
شکل (۳-۲) فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک	۳۴
شکل (۴-۲) تفکر استراتژیک	۳۸
شکل (۵-۲) ابعاد و مولفه‌های تفکر استراتژی	۳۹
شکل (۶-۲) خصوصیات مشترک سیستم‌ها	۴۳
شکل (۷-۲) جایگاه سیستم اطلاعات به عنوان یک سیستم	۴۷
شکل (۸-۲) تعیین برنامه‌ریزی بر حسب نتایج نظام آموزشی	۴۸
شکل (۹-۲) ارتباط میان باورها، پنداره‌ها، مأموریت‌ها و نیازسنجی	۵۰
شکل (۱۰-۲) اجزای محیط خارجی سازمان (شامل محیط عمومی و تخصصی)	۵۷
شکل (۱۱-۲) فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش	۵۹
شکل (۱-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب جنس	۷۵
شکل (۲-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب شهر محل سکونت	۷۶
شکل (۳-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب سمت	۷۷
شکل (۴-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب سابقه کار	۷۸
شکل (۴-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب تحصیلات	۷۹
شکل (۶-۴): مقایسه میانگین نمره میانگین و انحراف معیار مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت موجود و مطلوب	۸۰
شکل (۷-۴) مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های مرتبط با تفکر استراتژیک در وضعیت موجود و مطلوب	۸۳
شکل (۸-۴): توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالات مرتبط با نظام اطلاعات آموزشی در وضعیت موجود و مطلوب	۸۵
شکل (۹-۴): توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالات مرتبط با بازنمایشی در وضعیت موجود و مطلوب	۸۷

عنوان	صفحه
شکل (۴-۱۰): مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های مرتبط باسازی ساختارها در وضعیت موجود و مطلوب.....	۸۹
شکل (۴-۱۱): مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های مرتبط با بازآفرینی در وضعیت موجود و مطلوب.....	۹۱
شکل (۴-۱۲): مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های مرتبط با قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها تهدیدها در وضعیت موجود و مطلوب.....	۹۳
شکل (۴-۱۳) مقایسه میانگین نمره میانگین و انحراف مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت موجود.....	۱۰۲

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۲) خصوصیات رویکردهای چهارگانه استراتژیک	۲۸.....
جدول (۲-۲) ویژگی‌های سیستم برنامه‌ریزی استراتژیک	۳۲.....
جدول (۳-۲) نگاهی کلی به اهداف، ویژگیها، ضرورت، معیارها و نتایج برنامه‌ریزی استراتژیک	۳۵.....
جدول (۲-۴) ماتریس SWOT	۵۶.....
جدول (۱-۳) توزیع فراوانی جامعه آماری به تفکیک شهر، اداره کل و ناحیه	۶۸.....
جدول (۲-۳) اطلاعات مربوط به محاسبه حجم نمونه	۶۸.....
جدول (۳-۳) نمره‌گذاری پرسشنامه میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در توسعه پایدار	آموزش ۷۰.....
جدول (۴-۳) نحوه توزیع سؤالات پرسشنامه میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در توسعه پایدار	۷۰.....
جدول (۵-۴) ضریب آلفای کرونباخ	۷۱.....
جدول (۱-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب جنس	۷۵.....
جدول (۲-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب شهر محل سکونت	۷۶.....
جدول (۳-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب سمت	۷۷.....
جدول (۴-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب سابقه کار	۷۸.....
جدول (۵-۴) توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب مدرک تحصیلی	۷۹.....
جدول (۶-۴) مقایسه میانگین و انحراف معیار مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت موجود و مطلوب	۸۰.....
جدول (۷-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سؤالات مرتبط با تفکر استراتژیک در وضعیت موجود و مطلوب	۸۱.....
جدول (۸-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سؤالات مرتبط با نظام اطلاعات آموزشی در وضعیت موجود و مطلوب	۸۳.....
جدول (۹-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سؤالات مرتبط با بازاریابی در وضعیت موجود و مطلوب	۸۵.....
جدول (۱۰-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سؤالات مرتبط با بازسازی ساختارها در وضعیت موجود و مطلوب	۸۷.....

عنوان	صفحه
جدول (۱۱-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالات مرتبط با بازآفرینی در وضعیت موجود و مطلوب.....۸۹.	
جدول (۱۲-۴) توزیع فراوانی و درصد پاسخ سوالات مرتبط با قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها تهدیدها در وضعیت موجود و مطلوب.....	۹۱.....
جدول (۱۳-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب کاربرد تفکر استراتژیک در آموزش و پرورش.....	۹۳.....
جدول (۱۴-۴) آزمون نمونه‌های زوجی کاربرد تفکر استراتژیک در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.....	۹۴.....
جدول (۱۵-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب کاربرد نظام اطلاعاتی آموزشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه با میانگین فرضی ۳.....	۹۴.....
جدول (۱۶-۴): آزمون نمونه‌های زوجی کاربرد نظام اطلاعاتی آموزشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.....	۹۵.....
جدول (۱۷-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب کاربرد بازاندیشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه با میانگین فرضی ۳.....	۹۵.....
جدول (۱۸-۴) آزمون نمونه‌های زوجی کاربرد بازاندیشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.....	۹۶.....
جدول (۱۹-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب کاربرد بازسازی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه با میانگین فرضی ۳.....	۹۶.....
جدول (۲۰-۴) آزمون نمونه‌های زوجی کاربرد بازسازی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.....	۹۷.....
جدول (۲۱-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب کاربرد بازآفرینی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه با میانگین فرضی ۳.....	۹۷.....
جدول (۲۲-۴) آزمون نمونه‌های زوجی کاربرد بازآفرینی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.....	۹۷.....

- جدول (۲۳-۴) مقایسه میانگین نمره وضعیت موجود و مطلوب توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه با میانگین فرضی ۳..... ۹۸
- جدول (۲۴-۴) آزمون نمونه‌های زوجی توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه..... ۹۸
- جدول (۲۵-۴) تحلیل واریانس چندراهه نمرات مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک بر حسب ویژگی‌های دموگرافیک پاسخگویان (جنسیت، سطح تحصیلات، سمت، شهر) برای نمرات وضعیت موجود..... ۹۹
- جدول (۲۶-۴) مقایسه زوجی تفکر استراتژیک در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۹۹
- جدول (۲۷-۴) مقایسه زوجی نظام اطلاعات در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۱۰۰
- جدول (۲۸-۴) مقایسه زوجی بازاندیشی در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۱۰۰
- جدول (۲۹-۴) مقایسه زوجی بازسازی ساختاری در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۱۰۰
- جدول (۳۰-۴) مقایسه زوجی بازآفرینی در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۱۰۱
- جدول (۳۱-۴) مقایسه زوجی تهدیدها، ضعف‌ها و قوت‌ها در وضعیت موجود بر حسب محل سکونت..... ۱۰۱
- جدول (۳۲-۴) مقایسه زوجی بازاندیشی در وضعیت موجود بر حسب مدرک تحصیلی..... ۱۰۱
- جدول (۳۳-۴) مقایسه زوجی نظام اطلاعات در وضعیت موجود بر حسب مدرک تحصیلی..... ۱۰۱
- جدول (۳۴-۴) مقایسه میانگین و انحراف معیار مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت موجود بر حسب شهر محل سکونت..... ۱۰۲
- جدول (۳۵-۴) تحلیل واریانس چندراهه نمرات مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک بر حسب ویژگی‌های دموگرافیک پاسخگویان (جنسیت، سطح تحصیلات، سمت، شهر) برای نمرات وضعیت مطلوب..... ۱۰۳
- جدول (۳۶-۴) مقایسه زوجی بازاندیشی در وضعیت مطلوب بر حسب جنس..... ۱۰۴
- جدول (۳۷-۴) مقایسه زوجی بازاندیشی در وضعیت مطلوب بر حسب محل سکونت..... ۱۰۴
- جدول (۳۸-۴) مقایسه زوجی بازاندیشی در وضعیت مطلوب بر حسب سمت..... ۱۰۴
- جدول (۳۹-۴) مقایسه زوجی تفکر استراتژیک در وضعیت مطلوب بر حسب مدرک تحصیلی..... ۱۰۴
- جدول (۴۰-۴) مقایسه زوجی بازسازی ساختاری در وضعیت مطلوب بر حسب مدرک تحصیلی..... ۱۰۵
- جدول (۴۱-۴) مقایسه زوجی بازآفرینی در وضعیت مطلوب بر حسب مدرک تحصیلی..... ۱۰۵

- جدول (۴۲-۴) مقایسه میانگین و انحراف معیار مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت مطلوب بر حسب شهر محل سکونت..... ۱۰۵
- جدول (۴۳-۴) میانگین رتبه بندی مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت موجود..... ۱۰۷
- جدول (۴۴-۴) آزمون فریدمن..... ۱۰۷
- جدول (۴۵-۴) : میانگین رتبه بندی مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش در وضعیت مطلوب..... ۱۰۸
- جدول (۴۶-۴) آزمون فریدمن..... ۱۰۸
- جدول (۴۷-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۱ پژوهش..... ۱۰۹
- جدول (۴۸-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۲ پژوهش..... ۱۱۰
- جدول (۴۹-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۳ پژوهش..... ۱۱۱
- جدول (۵۰-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۴ پژوهش..... ۱۱۲
- جدول (۵۱-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۵ پژوهش..... ۱۱۳
- جدول (۵۲-۴) نتایج حاصل از مقوله‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به سوال ۶ پژوهش..... ۱۱۴

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

پویایی‌ها و تحولات شدید محیطی عصر کنونی، ضرورت برنامه‌ریزی برای رویارویی با این تحولات را بیش از پیش نمایان ساخته است. مروری بر سرنوشت سازمان‌ها طی سالیان اخیر نشان می‌دهد در عرصه پیشرفت و توسعه، سازمان‌هایی موفق بوده‌اند که توانسته‌اند با درک صحیحی از محیط و تحولات آن و ارزیابی دقیق و واقع‌گرایانه از توانمندیهای داخلی، استراتژیهای موثری را بر اساس مأموریت خود تدوین نموده و بستر مناسب برای اجرای آنها فراهم آورند. در این شرایط و برای پاسخگویی به این نیاز برنامه‌ریزی استراتژیک^۱ جایگاهی ویژه یافته است. از نظر برنامه‌ریزی استراتژیک، لازمه ماندگاری در دنیای رقابت، همسویی با شرایط عصر جدید، جهانی فکر کردن و جهانی عمل کردن و یافتن فرصت‌های بهتر می‌باشد. برای این کار مجبور به پذیرفتن تغییر و تحولات جهانی هستیم. مدیریت تغییرات و تحولات امکان‌پذیر نیست مگر اینکه به برنامه‌ریزی پایبند باشیم. برنامه‌ریزی استراتژیک تلاشی آگاهانه برای توسعه مدل‌های ذهنی افراد و ایجاد همسویی در آنان به منظور دگرگون‌سازی حال و آفرینش آینده دلخواه می‌باشد. یکی از برجسته‌ترین ویژگیهای کشورهای توسعه یافته، توجه به دانش مدیریت به عنوان یکی از ضروریات بلامنازع پیشرفت و توسعه و رشد اقتصادی و اجتماعی است. در این میان، آنچه به عنوان اصلی‌ترین کارکرد مدیریت هر کشور (و در سطوح مختلف) مورد بحث است، همانا برنامه‌ریزی و تلاش برای نیل به هدفهای پیش‌بینی شده در آن است. رخدادهای چند دهه گذشته، همراه با

۱- Strategic planning

نیازهای جدید حادث در این سالها از آنچنان خصوصیتی برخوردارند که با صرف تکیه بر برنامه‌ریزی متداول و غیر منعطف نمی‌توان با این رخدادها و نیازها مقابله و همگامی کرد. از این رو از سه دهه قبل توجه مدیران اجرایی و صاحب‌نظران به سمت برنامه‌ریزی راهبردی جلب شده است.

بر این اساس سازمانهای آموزشی نیز به دلیل ارتباط موجود بین این سازمانها و محیط متحول اطراف، لازم است مسئولان دارای نگرش استراتژیک باشند تا بتوانند با ترسیم از اهداف و برنامه‌های استراتژیک، سازمان خود را به طور کارا و موفق در مسیر تحقق اهداف و رسالت سازمان پیش ببرند. به عبارت دیگر سازمانهای آموزشی لازم است محیط را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. تهدیدها و فرصتهای در ارتباط با سازمان را شناسایی کنند و امکانات و محدودیت‌های موجود را تشخیص دهند. مراجعان و افراد تأثیر گذار و تأثیرپذیر بر آنها را بشناسند و با توجه به روشن‌سازی آنها برای کارکنان و مسئولان به امر برنامه‌ریزی و اجرای راهبردها پردازند.

در این فصل، ابتدا مسئله مورد تحقیق مطرح گردیده است. در ادامه، اهمیت پژوهش تبیین شده و هدفهای تحقیق ذکر شده است. در قسمت بعد سوال‌های تحقیق بیان شده و در بخش آخر، واژه‌ها و اصطلاح‌های مهم این پژوهش تعریف گردیده است.

۱-۱ شرح و بیان مسئله پژوهشی

عصر امروز عصر پر چالش رقابت و تغییر است. مسائل و مشکلات غیر قابل پیش‌بینی شده‌اند و بر سرعت تحولات روز به روز افزوده می‌شود. سازمانها و نهادهای مختلف نیز برای عقب نیفتادن از سایر رقبا در حال پوسته انداختن از کارکردها و وظایف سنتی خود می‌باشند و هر سازمانی که نتواند خود را با این شرایط همساز کند محکوم به فنا خواهند بود. سازمانهای دولتی و خصوصی در تمامی کشورها، اعم از توسعه یافته و در حال توسعه با آینده‌ای دشوار، کاهش منابع، افزایش پاسخ‌گویی و فرصتهای چالشی مواجه هستند. پیچیدگی و سرعت تغییرات در جامعه کنونی، دست اندرکاران جوامع را وادار می‌دارد تا سیاستها و برنامه‌هایی را ارائه دهند که با شرایط معاصر تناسب داشته باشند (آصف‌زاده و حسینی، ۱۳۸۷).

سازمانهای بین‌المللی از جمله یونسکو^۱ برای عملیاتی کردن معیارهایی همچون اخلاق، احترام، مسئولیت‌پذیری، پاسخ‌گویی به زندگی اجتماعی، یکپارچگی اکولوژیکی، عدالت، برابری اقتصادی و اجتماعی، منفعت جامعه، برنامه‌ریزی آموزشی و تفکر استراتژیک، از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ را به عنوان دهه ملل متحد برای

آموزش در توسعه پایدار اعلام کردند. هدف اصلی آن یکپارچه کردن ارزشهای ماندگار توسعه پایدار به منظور آماده کردن شهروندان برای رودرویی مستقیم با چالش‌های حال و آینده، تصمیم‌گیری توأم با مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در جهت یک جامعه پویا و زنده مورد توجه قرار می‌گیرد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹). مطابق تعریفی که در سال ۱۹۸۲ در گزارش کمیسیون سازمان ملل در خصوص توسعه آمده، توسعه پایدار چنین تعریف شده که ضمن تأمین نیازهای حال حاضر، توانایی نسل‌های آینده را در برآورد ساختن نیازهای خود به مخاطره نیاندازد. پس آموزش و ترویج توسعه پایدار به مفهوم استفاده بهینه و بهره‌برداری درست و کارا از منابع پایه، منابع طبیعی و منابع نیروی انسانی برای تأمین نیاز نسل فعلی و نسل‌های آینده است (عظمتی و باقری، ۱۳۸۷). با این وصف در عصری که دانایی، محور توسعه شناخته شده و آموزش و پرورش موتور و محرک توسعه همه جانبه و پایدار است، مسئولیت خطیر تربیت نیروهای طراز توسعه، مأموریت سترگی است که این دستگاه باید همت خود را مصروف تحقق آن بنماید. آموزش و پرورش سازمانی است که از دیر باز نقش سازنده و اساسی در بقاء و تداوم فرهنگی و تمدن بشری داشته و امروزه نیز سنگ زیر بنای توسعه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی هر جامعه به شمار می‌آید (میر کمالی، ۱۳۷۳). و امروزه یکی مولفه‌های اساسی در توسعه پایدار سازمانها و به خصوص سازمان‌های آموزشی، برنامه‌ریزی و نگاه استراتژیک به مسائل است. در واقع امروزه سازمان‌های بین‌المللی و علی‌الخصوص یونسکو، برنامه‌ریزی استراتژیک را یکی از مولفه‌ها و اصول اساسی در توسعه همه جانبه مطرح کرده است.

سیستم‌های سازمانی در راستای کسب موفقیت در میدان رقابت باید از نوعی برنامه‌ریزی بهره گیرند که آینده‌نگر و محیط‌گرا باشد به طوری که ضمن شناسایی عوامل و تحولات محیطی، در یک افق زمانی بلند مدت تأثیر آنها را بر سازمان و نحوه تعامل سازمان با آنها را مشخص سازد (آقازاده، ۱۳۸۵). برنامه‌ریزی آموزشی عبارت است از، تجزیه و تحلیل منطقی نظام آموزشی و اجزاء تشکیل دهنده آن، و هدفش دستیابی به یک نظام آموزشی کارآمد می‌باشد (مشایخ، ۱۳۸۵). برنامه‌ریزی آموزشی از رویکردهایی تشکیل شده است که عبارتند از، برنامه‌ریزی عقلانی، برنامه‌ریزی تعاملی، برنامه‌ریزی سیستمی، برنامه‌ریزی اقتضایی، برنامه‌ریزی اجمالی و برنامه‌ریزی استراتژیک (کارلسون^۱ و آکرمن^۲، ۱۳۸۴). سازمان‌های آموزشی و به‌خصوص آموزش و پرورش به لحاظ فرایند اجتماعی که بر عهده دارند و هم به لحاظ بازدهی تولید، یعنی پرورش نیروی انسانی تنها سازمانی است که صرفاً با انسان سروکار دارد و محصول آن نیز با سازمانها و موسسات دیگر اقتصادی، صنعتی و فنی کاملاً

۱- Carlson

۲- Awkerman

متفاوت می‌باشد، زیرا که در این سیستم درون داد، انسان، فرایندی که صورت می‌گیرد بر روی انسان و سرانجام پرونداد آن نیز انسان است، بدین جهت تنها سازمانی می‌باشد که صد در صد انسانی است و به همین لحاظ از اهمیت و حساسیت بسیاری برخوردار است و بیش از هر سازمان اجتماعی دیگری باید به آن توجه شود (قرائی مقدم، ۱۳۷۵: ۳۴). و با توجه به سرعت تغییرات محیطی در جامعه کنونی نیاز به برنامه‌ها و سیاست‌های که با شرایط معاصر تناسب داشته باشد ضروری است (عارفی، ۱۳۸۴: ۳۰). آنچه که سال‌ها کمبود آن در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت آموزش و پرورش احساس می‌شود فقدان برنامه‌ریزی‌های شفاف، دقیق، قابل اندازه‌گیری، راهبردی، و ارزیابی برای آینده است. با توجه به شرایط و حجم زیاد تغییرات پیش‌روی آموزش و پرورش در هزاره سوم، قبل از اینکه قربانی تغییرات بشویم، می‌توانیم در ایجاد تغییرات مطلوب نقش ایفا کنیم و به صورت فراکنشی تغییرات مطلوب را برای آینده ایجاد کنیم، که این از خصوصیات بارز برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد (ایمانی و ربیعی، ۱۳۸۷).

برنامه‌ریزی استراتژیک مجموعه مفاهیم، رویه‌ها و ابزارهایی است که جهت کمک به رهبران، مدیران و برنامه‌ریزان برای تفکر و اقدام استراتژیک طراحی شده است (درلی^۱، ۲۰۰۷). بنابراین برای ایجاد تغییرات مطلوب به صورت فراکنشی در آینده نیازمند یک برنامه استراتژی خلاق می‌باشیم که این نوع برنامه، چارچوبی از مجموعه حرکات و اقدامات اصلی را برای دستیابی به اهداف ترسیم کرده و چگونگی منابع را برای به دست آوردن موقعیتهای مطلوب و خنثی کردن تهدیدات در حال و آینده بیان می‌کند. پس می‌توان گفت استراتژی آموزش عبارت است از خطوط اصلی برنامه‌ها و اقداماتی که نشان دهنده روش دستیابی به اهداف آموزشی است (هداوند، ۱۳۸۴). از این دیدگاه، لازمه ماندگاری در دنیای رقابت همسویی با شرایط عصر جدید، جهانی فکر کردن و جهانی عمل کردن و یافتن فرصتهای لازم در جهت هر چه اثربخش‌تر شدن نظام تعلیم و تربیت می‌باشد (میرزایی، ۱۳۸۳). به طور کلی می‌توان گفت برنامه‌ریزی استراتژیک یک فرایند پویا است که با دورنگری نسبت به واقعیات و موقعیات موجود، راهبردها و تاکتیکهای موثری را برای رسیدن به فردای بهتر ارائه می‌دهد. این نوع برنامه‌ریزی متکی به مشارکت همه دست‌اندرکاران آموزشی در تعریف مقاصد، رسالتها و ارائه کمک و الگوهای عملی برای دستیابی به هدفهای مورد نظر است (ایمانی و ربیعی، ۱۳۸۷).

برای اجرایی کردن برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی، نیازمند کاربست مقوله‌های هستیم، که از جمله این مؤلفه‌ها: تفکر استراتژیک، نظام اطلاعات آموزشی، بازاریابی، بازآفرینی و تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها^۱ می‌باشد.

تفکر استراتژیک، فرایندی خلاقانه، واگرا و ترکیبی است که با خلق استراتژیهای بدیع و خلاقانه جهت رسیدن به اهداف سازمان کمک می‌کند (هراکلیوس^۲، ۱۹۹۸). همچنین یک فرایند مداوم است که هدف آن رفع ابهام و معنا بخشیدن به یک محیط پیچیده است (نون، ۲۰۰۵). لازمه برنامه‌ریزی استراتژیک همچنین برخورداری از نظام اطلاعات آموزشی می‌باشد. نظام اطلاعاتی به مجموعه‌ای از سخت افزارها، نرم افزارها، تکنولوژیهای وابسته و منابع مختلف اطلاق می‌شود که با یکدیگر متشکل، سازماندهی و یکپارچه شده و زمینه جمع‌آوری، ذخیره‌سازی، پردازش، تولید و تبادل اطلاعات را به صورت اتوماتیک فراهم می‌نماید. اطلاعاتی که توسط یک سیستم اطلاعاتی تأمین می‌شود می‌تواند مستقیماً در تحقق و اجرای اهداف و انتظارات مختلف مدیران مورد استفاده قرار گیرد. در واقع سیستم اطلاعاتی به سیستمی گفته می‌شود که محصول نهایی آن اطلاعات است (محمودی، ۱۳۸۲). لازمه دیگر فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک شامل سه محور: بازاریابی، بازاریابی ساختارها و بازآفرینی می‌باشد. در محور بازاریابی، چه چیزی قصد آن است که به متقاضیان (جامعه، سازمان، فرد) عرضه گردد مشخص می‌شود. در محور بازاریابی چه تغییراتی لازم است در ساختارهای نظام آموزشی داده شود، مشخص می‌گردد. و در محور بازآفرینی تغییرات اجرا و بر آنها نظارت می‌شود (کافمن و هرمن^۳، ۱۳۸۷: ۸۰-۶۶)

لازمه دیگر رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، فرایند ارزیابی محیط داخلی و خارجی سازمان است که تحلیل درونی و بیرونی نامیده می‌شود و نوعی مقیاس واقع بینانه و قابل اعتماد برای ارزیابی سازمان را فراهم می‌آورد، زیرا شامل نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها می‌شود (رولی و همکاران، ۱۹۹۷). پیام اصلی تحلیل استراتژیک درونی و بیرونی سازمان، پیشرفت و حرکت رو به جلو براساس قوت‌ها، به حداقل رساندن ضعف‌ها و فراهم کردن زمینه‌های قابل بهبود، غنیمت شمردن فرصت‌ها و خنثی کردن تهدیدها می‌باشد (انصاری و همکاران، ۱۳۸۸).

مسئله اساسی این پژوهش بیشتر از آنجا ناشی شد که، پژوهش کافی در مورد میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک به عنوان یکی از مولفه‌های توسعه پایدار در آموزش و پرورش صورت نگرفته است. لذا

۱- Strengths, Weakness, Opportunity, Threats(SWOT)

۲- Heracleos

۳- Kafman & Hernan

پژوهشگر با بررسی مقایسه‌ای کاربرست مولفه‌های این نوع برنامه‌ریزی در توسعه پایدار آموزش و پرورش کرمانشاه و اصفهان، بر آن است که پیشنهادهای در خصوص اعمال اصول و مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک یعنی: تفکر استراتژیک، نظام اطلاعات آموزشی، بازانديشي، بازسازي، بازآفريني و تحليل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها ارائه دهد.

۱-۲ اهمیت و ارزش پژوهش

در حوزه توسعه پایدار به دلیل همپوشی ابعاد متفاوت حیات طبیعی، انسانی و اقتصادی اتخاذ روش تحلیل سیستمی و همه جانبه بر مبنای راهبردهای توسعه پایدار، در شناخت بهتر عناصر، رفتار و عملکرد اجزاء سیستم و همچنین نحوه تعامل آن با محیط پیرامون گریز ناپذیر است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹). به علاوه برای پی‌ریزی اصول توسعه پایدار مبنا قرار دادن دیدگاه راهبردی به عنوان قلب تپنده و پایه دیدگاه آموزشی در قالب فرایند برنامه‌ریزی برای نیل به جامعه آرمانی انسانی، که توان بالایی از سازگاری و انطباق با محیط به جهت درک و آگاهی از اهمیت استراتژیک آن در فرایند توسعه دارند، ضروری می‌باشد (نصیریور، ۱۳۸۵: ۱۱).

سازمان آموزشی به لحاظ فرایند اجتماعی که بر عهده دارد و هم به لحاظ بازدهی تولید، یعنی پرورش نیروی انسانی تنها سازمانی است که صرفاً با انسان سروکار دارد و محصول آن نیز با سازمانها و موسسات دیگر اقتصادی، صنعتی و فنی کاملاً متفاوت می‌باشد، زیرا که در این سیستم درون داد، انسان، فرایندی که صورت می‌گیرد بر روی انسان و سرانجام برون‌داد آن نیز انسان است، بدین جهت تنها سازمانی می‌باشد که صد در صد انسانی است و به همین لحاظ از اهمیت و حساسیت بسیاری برخوردار است و بیش از هر سازمان اجتماعی دیگری باید به آن توجه شود (فرائی مقدم، ۱۳۷۵: ۳۴). با توجه به سرعت تغییرات محیطی در جامعه کنونی نیاز به برنامه‌ها و سیاست‌های که با شرایط معاصر تناسب داشته باشد ضروری است (عارفی، ۱۳۸۴: ۳۰). آنچه که سال‌ها کمبود آن در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت احساس می‌شود فقدان برنامه‌ریزی‌های شفاف، دقیق، قابل اندازه‌گیری و ارزیابی برای آینده است. اگر مقصدی را که در آینده باید به سوی آن حرکت کنیم، تمامی ابعاد و ویژگیهایش را بازشناسیم و مختصات نقطه شروع خود را به درستی بازباییم می‌توان با ره توشه امروزی و شناسایی همه موانع، ضعف‌ها، مسیر راه یابی به مقصدها را با گام‌های اصولی و منطقی‌تر تدوین کرد، ولی اگر ندانیم مقصد آما ما کجاست و خرد جمعی به تفاهم و اجماع در این زمینه‌ها راه نیافته باشد باید مطمئن باشیم که جامعه‌ای تنیده، یا روزمرگی خواهیم داشت که در انبوهی از چه باید کردها گرفتار و اسیر خواهد شد (سبحانی، ۱۳۸۵).

با توجه به ضرورت تحول در برنامه‌ریزی آموزشی، آگاهی و آشنایی هر چه بیشتر برنامه‌ریزان و مدیران سازمانهای آموزشی با مفاهیم اساسی، نگرشها و رویکردهای جدید در این حوزه برای دستیابی به اهداف مورد نظر، پاسخ‌گویی به مشکلات موجود و استقرار یک نظام آموزشی کارآمد ضروری به نظر می‌رسد. مهم‌ترین زمینه‌های دانش و آگاهی برای برنامه‌ریزی، تشخیص قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌هایی است که بر برنامه‌ریزی آموزشی تأثیر دارد: دانش و آگاهی مدیران و برنامه‌ریزان نسبت به تکنیک‌های نیازسنجی، تعریف آرمان‌های مشترک برای سازمان آموزش و رویکردهای نوین طراحی، اجرا، نظارت و ارزیابی برنامه‌های آموزشی امکان تحقق برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک را در سازمان آموزشی فراهم می‌کند.

برنامه‌ریزی استراتژیک به عنوان فرایندی که در آن از طریق هدایت مخاطبان، ذینفعان و مدعیان سازمان، آینده سازمان را ترسیم و خط‌مشی‌های ضروری را برای عملیاتی کردن برنامه‌ها مهیا می‌سازد. مشخصه‌های برنامه‌ریزی راهبردی عبارتند از:

۱- خود ارزیابی سازمانی

۲- برخورد مقتضی در مواجهه با انتخابهای مشکل و حساس و تنظیم اولویتها (فیتز روی و هالبرت، ۲۰۰۵: ۶).
 بنابراین می‌توان گفت بزرگترین نفع برنامه‌ریزی آموزشی استراتژیک آن است که کمک می‌کند با بهره‌گیری از روشهای منظم‌تر، معقول‌تر، و منطقی‌تر، نیازهای واقعی آموزشی، مدیران و کارکنان انتخاب گردد و بدین گونه بهترین متدولوژی‌های آموزش را برگزیند. نفع دیگر آن است که مدیران و کارکنان از طریق شرکت در این فرایند خود را متعهد به تعالی سازمان خواهند دانست (هداوند، ۱۳۸۴: ۱۲).

اگر چه در سالهای گذشته تحقیقاتی در رابطه با برنامه‌ریزی استراتژیک در صنایع و شرکتهای انجام گرفته و دیدگاههای مختلفی ارائه شده است. اما لازم به ذکر است که در زمینه کاربرست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک به عنوان ملاکی در توسعه پایدار آموزش و پرورش، که یکی از حساس‌ترین و مهم‌ترین نهادهای اجتماعی و بشری است، پژوهشی صورت نگرفته است. لذا با توجه به اهمیت این مبحث در این پژوهش تلاش گردید که میزان کاربرست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در آموزش و پرورش شهرهای کرمانشاه و اصفهان بررسی گردد.

۳-۱ هدف‌های پژوهش

هدف اصلی

تعیین میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک در توسعه پایدار آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه.

هدف‌های ویژه

- ۱- تعیین میزان کاربست تفکر استراتژیک در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۲- تعیین میزان کاربست نظام اطلاعات آموزشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۳- تعیین میزان کاربست بازاندیشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۴- تعیین میزان کاربست بازسازی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۵- تعیین میزان کاربست بازآفرینی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۶- تعیین میزان توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه (در وضعیت موجود و مطلوب)
- ۷- تعیین رابطه بین میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک و ویژگی‌های دموگرافیک پاسخگویان (جنسیت، سطح تحصیلات، سمت، شهر) در وضعیت موجود و مطلوب.

۴-۱ سوال‌های ویژه تحقیق

- ۱- میزان کاربست تفکر استراتژیک در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می‌باشد؟
- ۲- میزان کاربست نظام اطلاعات آموزشی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می‌باشد؟

۳- میزان کاربست بازانديشي در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می باشد؟

۴- میزان کاربست بازسازی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می باشد؟

۵- میزان کاربست بازآفرینی در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می باشد؟

۶- میزان توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها در آموزش و پرورش شهرهای اصفهان و کرمانشاه در وضعیت موجود و مطلوب تا چه اندازه می باشد؟

۷- آیا بین میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک و ویژگیهای دموگرافیک پاسخگویان (جنسیت، سطح تحصیلات، سمت، شهر) در وضعیت موجود تفاوت وجود دارد؟

۸- آیا بین میزان کاربست مولفه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک و ویژگیهای دموگرافیک پاسخگویان (جنسیت، سطح تحصیلات، سمت، شهر) در وضعیت مطلوب تفاوت وجود دارد؟

۱-۵ تعریف واژه‌ها و اصطلاح‌ها

۱-۵-۱ تعاریف نظری

توسعه پایدار (Sustainable Development)

توسعه پایدار به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی برای حداکثرسازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب به توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهایشان می باشد (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵).

استراتژی (Strategy)

استراتژی یک برنامه واحد، همه‌جانبه و تلفیقی است که محاسن یا نقاط قوت اصلی را با عوامل و تغییرات محیط مربوط می‌سازد و به نحوی طراحی می‌شود که با اجرای صحیح آن، دستیابی به اهداف اصلی سازمان اطمینان حاصل شود (شهاب فرد، ۱۳۸۸)

برنامه‌ریزی استراتژیک (Strategic Planning)